
ЕКОНОМІЧНІ НАУКИ

УДК:368.5

АГРОСТРАХУВАННЯ В УКРАЇНІ ЯК ІНСТРУМЕНТ УПРАВЛІННЯ РИЗИКАМИ

Берегова В.В. – к.е.н., доцент, Херсонський ДАУ

Постановка проблеми. Агропромислове виробництво відрізняється високим ступенем ризиків. Це пояснюється тим, що воно є сферою діяльності, на успішність якої значною мірою впливають різноманітні природно-кліматичні умови, що у багатьох випадках контролювати неможливо. До того ж аграрники стикаються і з таким ризиками, як коливання цін, зміни врожайності, непослідовність державної політики. Результатом дії цих ризиків є значні коливання доходів по роках, а також ризики стихійних лих та надзвичайних ситуацій. Цілком зрозуміло, що такі природні небезпеки, як посуха, град, паводок, можуть привести до дуже серйозних виробничих втрат. Тому в багатьох країнах держава активно втручається в ситуацію, намагаючись у такий спосіб зменшити проблеми, пов'язані з ризиками сільськогосподарського виробництва. Однак сьогодні самими лише державними інтервенціями справи не зарадиш, і на перший план виходить питання розробки та впровадження систем і стратегій ризиків управління ризиками, які базуються на ринкових механізмах.

Стан вивчення проблеми. Перед суб'єктами господарювання різних форм власності стоять завдання дедалі повнішого забезпечення внутрішніх потреб країни в продовольстві та багатьох інших товарах, які виробляються із сировини сільськогосподарського походження. Це пояснюється тим, що на нашу державу припадає майже третина наявних в Європі чорноземів і 27% орної землі. В Україні держава компенсує виробникам частину страхової премії, яку необхідно заплатити за договором страхування. Для одержання субсидії виробник повинен укласти договір страхування й подати пакет документів у районне управління агропромислового розвитку.

Результати досліджень. Агροстрахування є дуже корисним для сільськогосподарських виробників, оскільки завдяки виплатам страхових компаній дозволяє пережити неврожайний період, повернути борги і не стати банкрутами. Однак в Україні система страхування аграрних ризиків недостатньо розвинута.

Агροстрахування визнане у світі як ефективний інструмент управління ризиками в сільському господарстві. Україна є аграрної країною:

сільськогосподарське виробництво складає близько 8% ВВП, на сільськогосподарські землі припадає понад 70% території України. В Україні діє близько 15 тисяч сільськогосподарських підприємств і 43 тисячі фермерських господарств. В Україні існує страховий сектор, який стабільно розвивається. Він представлений майже 470 страховими компаніями з валовим обсягом премій 18 млрд. грн. Разом з цим, агрострахування в Україні поки що не є розвиненим.

Страховий випадок, від якого, в основному, страхується товаровиробник – це негативні природні наслідки. Агровиробник підписує угоду страхування зі спеціалізованою компанією і зобов'язується сплатити їй певний страховий внесок, за такою схемою в ідеалі працює агрострахування. Від суми страхового внеску залежить сума виплати, яку аграрій отримує від страхової компанії у разі настання страхового випадку. Страховим випадком може бути повінь, засуха чи інше негативне природне явище, яке завадило отримати запланований врожай. Сума внеску визначається страховою компанією з урахуванням багатьох ознак, головною з яких є ймовірність настання певної події. У регіоні, де часто бувають повені, страхування ризику втрати врожаю від повені буде дорожчим, ніж страхування від посухи. У 2010 році сума страхового внеску в Україні коливалася від 3,8 до 4,6% від вартості врожаю. Тобто, якщо агровиробник хотів, щоб страхова компанія повернула йому 100 тисяч, то він мав сплатити їй внесок у розмірі близько 4,5 тисяч. Страхові компанії відшкодовують лише частину збитків. Ця умова передбачається у договорі страхування і називається франшизою. Якщо після повені страхова компанія мала б повернути фермеру 100 тисяч гривень, а в договорі страхування вказується, що франшиза становить 30%, то компанія виплатить не 100% від суми, а 70%, тобто — 70 тисяч гривень [1, с. 39].

Головним чинником, що гальмує розвиток агрострахування, є відсутність закону, який би регулював відносини між страховими компаніями і сільгоспвиробниками. Сьогодні в державі агрострахуванням формально займається майже 500 страхових компаній. З них лише 70 мають достатньо досвіду та ресурсів і можуть виконати свої обов'язки. Також держава мала б закладати в бюджеті кошти на відшкодування сільськогосподарським виробникам частини витрат, але сьогодні це не виконується.

Ризики, яким піддається сільське господарство в Україні, частково є неконтрольованими, тому питання агрострахування стає дедалі більш актуальним в аграрному бізнесі. Важливість проблеми наче розуміють усі: і держава, і сільгосптоваровиробники, і фінансові установи. Проте це «розуміння», як правило, залишається на словах.

Причин такої бездіяльності теж чимало: одні нарікають на недосконалість державної законодавчої бази, інші -- на фінансову нестабільність та низький рівень довіри. Але практично жодна зі сторін не прагне до дій щодо поліпшення існуючої ситуації.

Усвідомлюючи необхідність швидкого розв'язання цього питання, «Райффайзен Банк Аваль», перший з-поміж українських банків, за підтримки Міжнародної фінансової корпорації (IFC, Група Світового банку), спільно з деякими страховими компаніями реалізували пілотний проект із розробки та впровадження продукту «Страхування посівів та майбутнього врожаю озимої

пшениці на весь період вирощування», мета якого полягає у сприянні розвитку в Україні страхування сільгоспризиків з урахуванням потреб аграріїв.

І хоча результати цього продукту будуть отримані дещо пізніше, проте експерти вже сьогодні твердо переконані, що накопичений досвід варто максимально поширювати в країні, адже він відкриває нові можливості та доступ вітчизняним аграріям до банківських кредитів, особливо це стосується тих виробників, які не мають достатньо заставного майна.

Покриття ризиків може сильно відрізнятися залежно від типу страхового продукту. Крім того, умови страхування та визначення ризиків по страхових продуктах різних компаній також можуть відрізнятися. Умови комбінованого та індексного страхування визначені в розділі 3 Закону України «Про державну підтримку сільського господарства України». У цьому законодавчому документі встановлений перелік ризиків, в основному погодних, від яких повинні страхуватися культури за договорами субсидованого страхування.

Страхування озимих культур на осінньо-зимовий період, як правило, передбачає захист від більшості (або всіх) ризиків, які можуть зашкодити культурі або викликати її загибель. Водночас у договорах деяких компаній визначення застрахованих ризиків можуть значною мірою різнитися, і якщо ризикова подія, що настала, не відповідає цьому визначенню або якщо не вдалося зафіксувати відповідність цієї події визначенню ризику, наведеному в договорі, то страхувальник не зможе одержати виплату. Наприклад, вимерзання може визначатися як загибель культур при фіксуванні температури в точці вузла куштиння нижче мінус 17 градусів за Цельсієм. Таке формулювання застосовується в договорах страхування озимих пшениці, ячменя й рапсу, хоча їх стійкість до низьких температур суттєво відрізняється. Зазвичай пшениця витримує більш низькі температури, ніж ячмінь. Тому може статися так, що культура загинула, але регіональний підрозділ Гідрометцентру не підтвердить зниження температур нижче встановленої в договорі межі. У такому разі страхувальник може виплату не одержати.

У договорах страхування культур на весь період вирощування або на весняно-літній період зазвичай наводиться перелік ризиків, від яких застраховані культури. Це, в основному, погодні ризики, але в покриття також включається вогонь і загибель культур через протиправні дії третіх осіб (наприклад, підпал).

Якщо йдеться про страхування тварин, то договори, як правило, надають клієнтам можливість вибрати кілька груп ризиків або всі запропоновані. Програми страхування тварин переважно дозволяють застрахувати від загибелі або примусового вибою через інфекційні хвороби, нещасний випадок, вогонь (пожежу), природних несприятливих погодних умов і протиправних дій третіх осіб.

Слід зазначити, що по добровільному страхуванню культур і по страхуванню тварин статистичних даних в Україні немає. Державна комісія з регулювання ринків фінансових послуг не веде окремого обліку по аграрному страхуванню, а страховики не можуть надати консолідованих даних через відсутність єдиного об'єднання страховиків в Україні. Багато дрібних і

регіональних компаній взагалі не надають дані, хоча Ліга страхових організацій України намагається зібрати таку статистику.

В основному страхуються озимі культури (пшениця, ячмінь, рапс, критикане, жито) на зимовий період (приблизно 60% договорів і обсягу премій). Також популярним є мультиризикове страхування польових культур (пшениця, ячмінь, рапс; соя, кукурудза, соняшник, горох і ін.) на весняно-літній період. Городина і фруктові насадження в Україні практично не страхуються через відсутність попиту й спеціалізованих страхових продуктів. Теплиці теж практично не страхуються.

Велику рогату худобу і свиней страхують в основному при одержанні кредитів, щоб надати тварин у заставу. Страхування доходу (вартість приросту ваги й молока) при страхуванні тварин в Україні відсутнє.

Укладається багато договорів страхування культур від окремих і поїменованих ризиків (град, град-вогонь, град-вогонь-буря), але такі договори укладаються переважно при передачі культур у заставу з метою одержання кредиту. Дані по страхуванню, пов'язаному з кредитуванням, відсутні. Основною метою таких договорів страхування є виконання вимоги Закону України «Про заставу» (зайтавне майно повинно бути застраховане), але такі договори в основному носять формальний характер і надають якісного страхового захисту.

Нині в Україні обговорюються шляхи подальшого удосконалення системи агрострахування, у тому числі — й створення різноманітних елементів інфраструктури цієї системи. Вони покликані зробити її більш прозорою та технічно досконалою. Продумуються й механізми участі сільгоспвиробників у прийнятті рішень щодо субсидованих програм і підходів до розв'язання різноманітних проблем, які торкаються їхніх інтересів та прав споживачів страхових послуг.

Сучасний стан розвитку аграрного страхування в Україні, поки що не відповідає його першочерговому завданню - бути ефективним механізмом управління ризиками в аграрному секторі та забезпечувати стабільність виробництва і доходів сільськогосподарських виробників. Проблемність ситуації знайшла порозуміння на державному рівні, що відбилося у прийнятті цілої низки документів, які вказують на необхідність системного підходу до розв'язання проблем агро-страхування, а саме - створення та реалізації стратегії розвитку агрострахування.

Проект розвитку агрострахування в Україні, який здійснюється Міжнародною фінансовою корпорацією (IFC) за фінансової підтримки Канадського агентства міжнародного розвитку (CIDA), саме й покликаний сприяти розвитку сектора страхування у сільському господарстві України. Працюючи у тісному співробітництві з ключовими міністерствами, відомствами та приватними структурами, проект буде сприяти удосконаленню нормативної бази, яка регулює агрострахування, та посиленню здатності страхових компаній надавати якісний страховий захист сільськогосподарським товаровиробникам. Проект пропонує товаровиробникам, які зацікавлені в тому, аби їхній голос був почутий, при розробці стратегії розвитку агрострахування, об'єднати зусилля у розв'язанні цих важливих завдань, щоб

страхування стало надійним інструментом управління ризиками у сільському господарстві й допомогло стабілізувати доходи аграріїв.

Проблемними аспектами, що ускладнюють розвиток аграрного ринку та агрострахування, є:

- низький рівень довіри сільгоспвиробників до страхових компаній;
- відсутність механізму лобювання та захисту прав сільгоспвиробників у сфері агрострахування;
- низький рівень обізнаності щодо користування страховими послугами в сільському господарстві;
- недостатня фінансова спроможність, що не дозволяє купувати дорогі страхові продукти;
- недосконалість страхових продуктів та послуг страхових компаній;
- недосконалість державної політики стосовно підтримки розвитку системи агрострахування в Україні. [2]

Ситуація, яка склалася на сьогодні в Україні стосовно страхування сільськогосподарських ризиків, щонайменше гальмує прогрес і може бути визнана кризою розвитку системи. Урядовцям різних державних структур, керівникам страхових компаній і навіть спеціалістам сільського господарства і традиційного страхування бракує знань з різних функціональних та операційних аспектів, які є конче необхідними для належного розвитку системи страхування сільськогосподарських ризиків.

За офіційними даними, що регулярно висвітлюються проектом розвитку агрострахування в Україні Міжнародної фінансової корпорації, ЗАТ «Українська аграрно- страхова компанія» за підсумками 2009 року зайняла перше місце серед страхових компаній України в аграрному секторі страхування, зібравши страхові премії, що складають 40,6% від загального страхового портфеля ринку України. Результати 2010 року переконливо підтвердили лідерські амбіції Української аграрно-страхової компанії, яка за кількістю договорів страхування, розмірами застрахованих площ посівів та страховими преміями стала лідером галузі. Частка компанії склала майже 63% від загального страхового портфеля агрострахування на ринку України. За підсумками перезимівлі сільгоспкультур, аграріям було виплачено відшкодувань 5,2 млн. грн., при цьому завдяки продуманій політиці перестраховування, діяльність Компанії залишилась прибутковою. Значно зросли фінансові резерви Компанії, що дозволяє моментально покрити всі збитки, що виникають за договорами страхування.[8]

За останніми новинами, Міністерство аграрної політики та продовольства хоче створити Державну аграрну страхову компанію (ДАСК). Про це йдеться в проекті урядового розпорядження про затвердження «Концепції розвитку системи страхування сільськогосподарської продукції в Україні».

Висновки. Агрострахування дає конкретні і дуже важливі результати для виробника сільгосппродукції, який вирішив скористатися цією послугою.

У випадку повної чи часткової втрати врожаю агровиробник зможе покрити свої збитки за рахунок страхових виплат.

Компенсація збитків завдяки страхуванню дозволяє своєчасно розрахуватися з переробниками, постачальниками матеріально-технічних ресурсів та іншими партнерами.

Агрострахування спонукає до використання сучасних технічних та технологічних досягнень, зокрема, застосування надійних засобів захисту врожаю. Таким чином, воно сприяє підвищенню ефективності виробництва в аграрному секторі.

Агрострахування дозволяє повернути взяті в кредит кошти за рахунок страхового відшкодування в разі настання несприятливої події та полегшує доступ сільгоспвиробників до кредитних ресурсів, що на сьогодні в Україні є дуже важливим.

Отже, ринок агрострахування розвивається, послуги страхування сільськогосподарських ризиків стають дедалі ефективнішими, тому не варто відмовлятися від агрострахування через негативний досвід у минулому.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Яворська Т.В. Страхові послуги: Навч. посіб. /За заг. ред. д.е.н., проф. Реверчука С.К. – К.:Знання, 2008. – 350с.
2. «Шляхи підвищення зацікавленості сільгоспвиробників у використанні послуг агрострахування в Україні: Думка споживача» - звіт МФК в рамках проекту розвитку агрострахування в Україні
3. «Створення ефективної системи агрострахування з активною участю держави – можливі варіанти для України» - Аналітична записка, підготовлена Проектом «Розвиток агрострахування в Україні», Міжнародна фінансова корпорація (IFC, Група Світового банку), 2011.
4. Інформаційно-аналітичний портал Українського агентства фінансового розвитку: <http://www.ufin.com.ua/>
5. <http://pravda.if.ua/news-16851.html>

УДК 339.92:338.431(477.72)

СУЧАСНИЙ СТАН ТА ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В АГРАРНОМУ СЕКТОРІ ХЕРСОНЩИНИ

Білоусов О.М. – д.е.н., Міжнародний університет бізнесу і права

Постановка проблеми. Аграрний сектор економіки України традиційно був і залишається експортно-орієнтованою галуззю народного господарства, що зумовлено високою якістю сільськогосподарських угідь, здатних забезпечити ефективне виробництво рослинницької продукції, природно-кліматичними умовами, що дозволяють вирощувати як озимі, так і ярі культури (а на півдні – збирати по два-три врожаї на рік окремих сільськогосподарських культур), міцними традиціями аграрного виробництва, наявністю кваліфікованих працівників, системи аграрної освіти та науки тощо. Перевагою України є і її вигідне географічне розташування (наближеність до ринків збуту на Близькому Сході, у Північній Африці, країн СНД та ЄС), вихід